

This article examines the evolution of the literary fairy tale genre in Russian literature of the first half of the 20th century. A comparative analysis of the works of A. N. Tolstoy and A. P. Platonov reveals key issues in genre identification: a departure from the folklore canon, the psychologization of characters, and the complexity of philosophical subtext. The techniques of artistic expression that shape the author's unique style within the fairy tale narrative are examined.

УДК 821.161.3-1*А.Сыс

А. В. БРАДЗИХІНА

(г. Гомель, УА “Гомельскі дзяржаўны
ўніверсітэт імя Францыска Скарыны”)

КОЛЕР ЯК ЭЛЕМЕНТ ПАЭТЫЧНАЙ КАРЦІНЫ СВЕТУ АНАТОЛЯ СЫСА

У сучасным літаратуразнаўстве колер успрымаецца адным з базавых кампанентаў мастацкай карціны свету пісьменніка. На прыкладзе паэзіі А. Сыса ў артыкуле вызначаюцца асноўныя колеравыя вобразы-сімвалы яго лірыкі і іх роля ў мастацкім тэксце, пададзены інтэрпрэтацыі ідэйнага зместу найбольш цікавых вершаў з выразнай колеравай афарбоўкай. Зроблена выснова пра амбівалентнасць семантыкі большасці каларатываў А. Сыса, іх арыгінальным выкарыстанні ў філасофскай і інтымнай лірыцы паэта.

Творчасць Анатоля Сыса – аднаго з найбольш самабытных прадстаўнікоў беларускай паэзіі канца ХХ стагоддзя – вылучаецца арыгінальнай сістэмай сімвалаў. Асаблівае месца ў гэтай сістэме займае колеравая вобразнасць, якая выступае не проста дэкаратыўным сродкам, але і важным спосабам канцэптуалізацыі аўтарскай карціны свету. Колер у паэзіі А. Сыса выконвае сэнсаваўтваральную, філасофскую і псіхалагічную функцыі, звязаныя з нацыянальнай традыцыяй, міфалагічным мысленнем, хрысціянскай і экзістэнцыйнай праблематыкай.

Мэта дадзенага даследавання – вызначэнне асноўных колеравых вобразаў у паэзіі Анатоля Сыса, выяўленне іх сімвалічнага значэння і ролі ў мастацкім свеце аўтара.

У сучасным літаратуразнаўстве колер разглядаецца як важны элемент мастацкай карціны свету, здольны адлюстроўваць не толькі глыбінныя духоўныя перажыванні і эмацыйныя станы героя, але і базавыя светаўяўленчыя апазіцыі. Так, у паэзіі А. Сыса фарбы нярэдка набываюць экзістэнцыйнае і філасофскае вымярэнне і становяцца сродкам асэнсавання катэгорый жыцця і смерці, святла і цемры, надзеі і разбурэння. Каларатывы часта ўключаюцца ў ключавыя вобразныя структуры вершаў, фарміруючы поліфанічную і шматузроўневую сістэму іх ідэйнага зместу.

Адным з самых распаўсюджаных колераў у паэзіі А. Сыса з'яўляецца *сіні* або *блакітны*, што належыць, як правіла, ролевым героям і прадстаўлены як у чыстым выглядзе, так і з адценнямі шэрага (“берасцяны”, “сівы”). У залежнасці ад ступені насычанасці ён звязваецца або з пакутліва-дэпрэсіўным станам, калі ўвасоблены ў цёмных адценнях, або з семантыкай святасці, цнатлівасці, чысціні ў сваіх светлых варыянтах. Так, у вершы “Хворы хлопчык з цацкай” чытаем: “Хворы хлопчык з цацкай лёд на шыбе ліжа, // да шчакі прымерзла сіняя сляза” [1, с. 14]. Згодна з Х. Э. Керлотам, сіні колер мае ўніверсальную сімваліку працэсаў дысіміляцыі, пасіўнасці, расслаблення [Гл. 2, с. 549]. Але вобраз сіняй слязы ў вершы больш складаны. З аднаго боку, ён выступае сімвалам пакуты і завяршае экспрэсіўную паэтычную выяву хворага дзіцяці. З другога – мае якасці ачышчальнага, светлага, святога пачатку, што адпавядае сімваліцы сіняга колеру ў хрысціянскім кантэксце, дзе ён трывала звязваецца з вобразам Маці Божай.

Падобнае колеравае прачытанне вобраза слязы знаходзім і ў VII раздзеле біяграфічнай, прысвечанай славуце Цётцы, паэме “Алаіза”, які мае красамоўную назву

“Псіхіятрычная”. Эмацыйнае ўздзеянне вобраза “блакітнай слязы” тут умацняецца адмысловым стылем разгортвання мастацкай думкі, блізкім да логікі трызнення, што дакладна перадае стан моцнага псіхалагічнага надрыву лірычнага героя верша:

З воч *блакітных блакітных* слёзы...

акварэлі цвітуць *сінічкавыя*...

ім вастрэй за любыя *лёзы*

ложкі...

П *с і х і я т р ы ч н а я*:

...*лекі лекі лекі лекі*

Вінаваты чысты снег

вінава-Ты-Я

калекі

што радзіліся на свет [1, с. 60]

Змрочнае адценне *сівога* колеру, відавочна, суадносіцца з матывам непазбежнай старасці, які таксама мае амбівалентную семантыку, што праступае ў розных праявах:

Сівыя пчолы,

сівыя птушкі,

сівыя людзі,

я заблудзіў, бадзяга, у ваш лес,

дзе дацвітае пяціпалы бэз,

каб вашу мадрасць, як раку, прыгубіць.

Сівыя людзі,

сівыя птушкі,

сівыя пчолы,

па вашых пожнях сцелецца смуга,

у вашым небе выраяў туга –

там чутны голас маёй птушкі кволай.

Сівыя людзі,

сівыя пчолы,

сівыя птушкі,

прыйду да вас аднойчы назаўжды,

прыйду праз снег, спякоту і дажджы,

віном з слязою прошласць памянуўшы [1, с. 135].

(верш “Сівыя пчолы...”)

Амаль фантазмагарычная карціна, створаная ў вершы, яе шчыльная напоўненасць вобразамі-сімваламі дазваляе паэту глыбока раскрыць філасофскую праблему, звязаную з экзистэнцыйнымі межамі чалавечага існавання, дзе старасць – толькі парог новага, іншага існавання чалавечай душы (вобраз птушкі ў выраі). Адпаведна каларатыў “сівы” суадносіцца з цэлым шэрагам значэнняў: непазбежнасцю знікнення, прыняццем асобай гэтай думкі і мудрасцю, адзінотай, асэнсаваннем важнасці зробленага чалавекам у жыцці, яго набыткаў і стра-таў, разбуранымі ілюзіямі, духоўным пошукам, імкненнем да вышэйшага сэнсу. Гэтае адценне адлюстроўвае ў лірыцы А. Сыса стан міжсвецця, памежжа, няпэўнасці, экзистэнцыяльнай змрочнасці, што фарміруе эмацыйна і філасофска насычаную прастору працытаванага верша.

Спектральныя азначэнні блакітны і “берасцяны” ў А. Сыса ў большасці выпадкаў прадстаўляюць “светлыя” вобразы ягонай паэзіі. Менавіта такія каларатывы асацыююцца ў творчасці аўтара з вобразам Радзімы – адным з магістральных у яго мастацкім свеце:

Берасцянае неба, роднае.

Мір астральны мой – ад цябе,

бо зямное, нібы падлёднае,

да паветра палонку б’е [1, с. 125].

(верш “Берасцянае неба, роднае...”)

Або:

*Берасцянымі трубамі ў небе гудуць журавы,
берасцянымі крыламі атуляюць*

дзве зорачкі дзённыя,

мая любая, гэна ж мы, паглядзі, гэна ж мы,

а нябёсы блакітныя, быццам азёры прадонныя! [1, с. 132]

(верш “Берасцянымі трубамі ў небе гудуць журавы...”)

Не менш значным выступае ў мастацкай сістэме А. Сыса *чырвоны* колер, які з’яўляецца адным з найбольш экспрэсіўных і семантычна насычаных у паэта. Чырвоны сімвалізуе лёс аўтапсіхалагічнага героя і праз вобразы агню, крыві, незагойнай раны суадносіцца з архетыпамі жыцця і смерці, крыві і ахвяры, страсці і пакуты, душэўнай спустошанасці і вычарпанасці. У пэўным сэнсе чырвоны спектр у мастацкай сістэме паэта выступае антытэзай да сіняй палітры адценняў. Разам з тым абодва колеры маюць кола значэнняў, звязаных з ачышчэннем, катарсісам (вершы “Берасцянае неба, роднае ...”, “Берасцянымі трубамі ў небе гудуць журавы...”, “Рай”, “Каля твайго парога” і інш.).

Блакіту нябёсаў у лірыцы А. Сыса супрацьпастаўляецца чырвоная, з адценнямі крыві, зямля. Калі сінія фарбы, як ужо гаварылася вышэй, часцей суправаджаюць вобразы ролевых герояў, то чырвоная, барвовае, крывавае дапамагаюць раскрыць балюча-асабістыя пачуцці аўтапсіхалагічнага лірычнага героя: яго самоту (“Я п’ю адзін чырвоная віно // і вам налью, а мне крыві наліце, // сваёй крыві – чужой не падманіце, // я п’ю адзін, я кроў не піў даўно” [1, с. 214]; шчасце і адначасова пакуту быць Паэтам (“я сягоння на крыжы паэзіі, // бы крывёю, сыходжу словамі” [1, с. 112]); спакутаваную і здратаваную душу героя (“Мяне выкінуў акіян // на *чырвоны*, гарачы бераг // і сказаў: гэты бераг ты // да апошняй тваёй пясчынкі” [1, с. 134]).

Іншая ўніверсальная антытэза “белы–чорны” таксама вырашаецца ў творчасці А. Сыса даволі незвычайна. Універсальная сімволіка белага колеру трансліюе ідэі святла, чысціні, сакральнасці і супрацьпастаўляецца чорнаму з яго негатыўным спектрам значэнняў (смерці, жалобы, трагізму, крызісу і пад.). У адным з лепшых інтымных вершаў паэта “Чорная гадзюка, белая змяя” паэт, выводзячы два яскравыя жаночыя вобразы, не толькі здымае традыцыйную колеравую апазіцыю (бо гадзюка=змяя), але і перакульвае яе палярныя, крайнія значэнні. Так, традыцыйная аксіялагічная значнасць белага і чорнага пачатку ў аўтарскай інтэрпрэтацыі змешваецца і нават узаемазамяняецца, пра што сведчыць парадаксальна-нечаканая канцоўка верша. Стыль верша, які ў многім нагадвае фальклорныя любжы-замовы, толькі ўзмацняе ідэю невытлумачальнасці феномена кахання, яго ірацыянальна-містычнага пачатку:

Белая гадзюка –
мой бялюткі дзень.
чорная – загіне
за свой чорны цень.

З белаю гадзюкай
буду баляваць.
а па чорнай змейцы
тайна гараваць.

Чорная гадзюка,
твая смерць не я,
цябе загубіла
чорная змяя [1, с. 172].

Такім чынам, адным з істотных кампанентаў мастацкага свету А. Сыса, што надае яго творчай манеры непаўторнае гучанне, з’яўляецца колеравая сімволіка. Самымі распаўсюджанымі

эпітэтамі-каларатывамі ў мастацкім свеце пісьменніка з'яўляюцца чырвоны і сіні з вытворнымі ад іх адценнямі. Згаданыя фарбы часта суадносяцца ў лірыцы паэта па прынцыпу антытэзы. Пры гэтым чырвоны, увасоблены ў цэлым шэрагу сталых у паэтычнай сістэме А. Сыса вобразаў (агменю, незагойнай раны, крыві і інш.), з'яўляецца атрыбутыўнай адзнакай аўтапсіхалагічнага лірычнага героя і нясе шырокі спектр значэнняў: адзіноты, пакуты, спусташэння, творчасці. Сіні, прыналежны пераважна ролевым героям, праяўляе сябе ў розных адценнях, набываючы амбівалентныя характарыстыкі: цёмны – становіцца адзнакай дэпрэсіўнага стану, блакітны – святасці і чысціні. Разам з тым і сіняя, і чырвоная палітра супадаюць у семантыцы ачышчэння, катарсісу. Універсальная колеравая апазіцыя “белы – чорны” ў інтэрпрэтацыі паэта, наадварот, нярэдка страчвае сваю палярнасць і нават суправаджаецца ідэяй узаемазамяняльнасці, заменай аксіялагічнага знаку “плюс” на “мінус” і наадварот.

Спіс выкарыстанай літаратуры

- 1 Сыс, А. Лён: выбраныя творы / Анатоль Сыс. – Мінск : Кнігазбор, 2006. – 436 с.
- 2 Керлот, Х. Э. Словарь символов / Х. Э. Керлот. – Москва : «REFL-book», 1994. – 608 с.

In modern literary criticism, color is perceived as one of the basic components of the writer's artistic picture of the world. Using the example of A. Sys's poetry, the article identifies the main color images-symbols of his lyrics and their role in the artistic text, provides interpretations of the ideological content of the most interesting poems with expressive color coloring, and concludes about the ambivalence of the semantics of most of A. Sys's coloratives, their original use in the poet's philosophical and intimate lyrics.

УДК 811.161.1'36:398.92

А. Н. ВЕЛИКИЙ

(г. Гомель, УО «Гомельский государственный университет имени Франциска Скорины»)

К ВОПРОСУ О ГРАММАТИКЕ КОНСТРУКЦИЙ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ

В статье внимание уделено проблематике грамматической структуры фразеологизмов, изучению параметров фразеологической фиксированности. Основным вопросом является вербоцентрическая концепция, поскольку именно глагол согласно этой теории в высказывании детерминирует выбор слов иных лексико-грамматических классов для обозначения той или иной ситуации.

Грамматическая структура фразеологизмов характеризуется высокой степенью внутренней фиксации при парадоксальной вариативности синтаксических функций в предложении. Фразеологические единицы функционируют как синтаксические целостности разных рангов – номинальные, глагольные, предикативные – что осложняет их систематизацию в рамках традиционной грамматики. Безусловно, вопрос о грамматической структуре фразеологизмов решался, решается и, вероятно, будет решаться.

До сих пор исследовательское внимание к глагольным конструкциям во многом обусловлено тем, что в соответствии с вербоцентрической концепцией именно глагол в высказывании детерминирует выбор слов иных лексико-грамматических классов для обозначения той или иной ситуации. Исследовательская задача состоит в разработке модели, сочетающей дескриптивные категории синтаксиса и параметры фразеологической фиксированности (степень изменяемости, допустимые модификации, управление).